

UDK 316.334.3

Primljeno: 31. 03. 2019.

Pregledni rad

Review paper

Jasmin Hasanović

IZVANPOLITIČKE DISPERZIJE POLITIČKE MOĆI I MOGUĆNOST ZA NOVU KRATOLOGIJU

Cilj ovoga rada je da propita odnos između moći i nove društvene stvarnosti, te novih oblika dominacije koji se javljaju u demokratskim društvima. Autor polazi od pretpostavke da se moć u savremenim liberalnim demokratijama izvanpolitički disperzirala, ostavljajući iza sebe depolitiziran prostor politike, kroz koji hegemonijski poredak ostvaruje svoju dominaciju. Rad nema za cilj propitivati mogućnosti prevazilaženja takve dominacije. Analizirajući odnose između njih on nastoji učiniti vidljivim naličje dominantne ideologije i njenog funkcioniranja, te mogućnosti razumijevanja i izučavanja vlasti u eri postpolitike.

Ključne riječi: moć; vlast; politika; postpolitika; kratologija

1. NOVO ČITANJE MOĆI U SAVREMENIM TEORIJAMA POLITIKE

U vremenu pisanja ovog teksta potrebno je svega nekoliko klikova mišem ili dodira prstom na smartphoneu da određeni *meme*, fotografija ili video postanu globalno viralni, bježeći izvan kontrole političke, društvene, sigurnosne ili bilo koje druge hijerarhijske strukture moći. Bar se tako misli. Ono što, međutim, viralnost ne ispušta iz svog dometa, iako toga moguće često nismo ni svjesni, jeste pitanje tržišne determiniranosti virtuelnog prostora i sve prisutnijih težnji za njegovom kontrolom i regulacijom, pa čak i nadmetanja između korporativnih i nacionalnih interesa u sferi

world wide web-a. Euforija koja je stvorena prije nekoliko godina sa pjesmom južnokorejske K-Pop muzičke zvijezde Psy-a „Gangnam style“ nije iskorištena samo u puke komercijalne svrhe već je obzirom na činjenicu milijardskog slušanja njegove pjesme rastao zvanični i nezvanični merchandise, jačala K-Pop industrija, štaviše, uočen generalni benefit za azijske ekonomije (*The rise and rise of PSY* 2012), a cijela je priča u sebi sadržavala i dublju ideološku pozadinu. S jedne strane, njena viralnost veoma brzo je omogućila uvid u demografsku strukturu korisnika Interneta, dok je s druge strane suptilno normalizirala, pa i banalizirala sam psihodelnični vizuelni i auditivni sadržaj pjesme, nekritički promovirajući elitno naselje Seula – *Gangnam* i njegov stil - *style* života.

Osnov svakog društvenog odnosa je moć. Historija političkih ideja daje nam uvid u pitanje moći kao jedne od fundamentalnih politoloških preokupacija, te njene teorijske i praktične primjene uprkos primjetnom nedostatku konsenzusa oko same definicije moći. Iako se pojam moći javlja u različitim disciplinama – od onih prirodnih i tehničkih, preko humanističkih do društvenih, njegova latinska etimologija *potentia* – sugerira da se radi o određenoj sposobnosti, mogućnosti ali podjednako i snazi. U političkom smislu, bez da se na ovom mjestu ulazi u debatu o određenjima moći, ta *snaga sposobnosti, mogućnost snage* ili pak *sposobnost mogućnosti* vidljiva je u hobbesovskom razumijevanju moći kao „generaliziranog kapaciteta postizanja krajeva ili ciljeva u društvenim relacijama, nezavisno od korištenog medija, ili status ‘autorizacije’ zarad pravljenja odluka ili nametanja obaveza“ (Parsons 1963: 232). Hobbes političku moć vidi kao antropocentričnu, kao politiku kojom upravljaju ljudska bića i njihovi nagoni kao *automati* čija je najveća potencija „ona koja se sastoji od moći najvećeg broja ljudi ujedinjenih slaganjem u jednoj osobi, bilo prirodnoj ili građanskoj; (...) takva je moć države“ (Hobbes 2004: 66). Jednu od najčešće korištenih definicija moći kasnije će dati Weber, određujući je kao „izgleda da se u okviru jednog društvenog odnosa provede vlastita volja uprkos otporu, bez obzira na čemu se zasnivaju ti izgledi. (...) Sve moguće osobine jednog čovjeka i sve moguće konstelacije mogu čovjeka učiniti kadrim da u danoj situaciji provede svoju volju“ (Weber 1976: 37).

Moć kao bit same politike u svojoj osnovi ima dva aktera – *nosioca* ili *nosioce moći*, te *objekta* ili *objekte moći*. Za razliku od poststrukturalista koji nastoje svoje tumačenje odnosa moći promatrati preko analize širih struktura, posebno onih narativnih, marksistički se uklon ogleđa u poimanju odnosa ova dva aktera u kontekstu materijalnog: eksploatirana klasa (radnici) determinirani su načinom proizvodnje nasuprot vlasnika sredstava za proizvodnju, buržoazije, kapitalista kao

povlaštene društvene klase. Marksistička analiza moći posebno će biti značajna za dalje razumijevanje intencija ovog rada. Za razliku od predkapitalističkih društava u kojima se moć povlaštenih ostvarivala ekonomskom i izvanekonomskom, prije svega političkom ili pravnom dominacijom, u liberalnim kapitalističkim društvima prisutno je razdvajanje političkog i ekonomskog (vidjeti u: Wood 2002). Politička se dimenzija moći tako nastojala ograničiti, reducirati i disperzirati kako ne bi bila zgusnuta u jednom centru odlučivanja, bilo pojedinaca ili institucija. Odnos ekonomskog i političkog se zahvaljujući naporima političkog liberalizma razdvojio u korist ekonomskog liberalizma, oslobađajući sferu ekonomije od političke determiniranosti, regulacije i kontrole, prepuštajući političke kategorije poput slobode ili jednakosti fluidnoj i neuhvatljivoj logici kapitala i samoregulirajućeg tržišta. Moć građanina kao novog političkog aktera ostvaruje se, teorijski i praktično, kroz nacionalnu državu – njene institucije i građansku kontrolu vlasti.

Lična autonomija pojedinca povezana je, uglavnom, s pravom na privatno vlasništvo i ekonomskim slobodama.

1.1. Disperzije moći

Ovaj rad nema cilj zastupati stajalište o pozitivnoj ili negativnoj predodžbi moći. Upravo suprotno, on će nastojati ili nastojat će se razmaskirati razumijevanje odnosa moći kao političkog fenomena, te predočiti zakonitosti njenog razumijevanja. Tumačenje političke moći u tzv. *tvrdog moderni*, kako je naziva Bauman (2011), vezano je za preklapanje *politike* i *države* i njihovog utemeljenja na principima razuma – stvaranjem moderne nacionalne države kao klasno determinirane i senzibilne spram kapitalističkog načina proizvodnje bourgeoisie. Tako se fenomen moći u modernoj političkoj teoriji reducirao na njeno antropocentrično i etatocentrično podvođenje, kao i unutarpolitičko disperziranje kroz formalno-institucionalne aspekte demokratske koncentracije moći unutar trijadnog modela državne vlasti i ustavnih ograničenja. Međutim, pored autonomne logike administrativne i birokratske moći, te moći političkih stranaka, moć je paralelno cirkulirala i ostvarivala se i vaninstitucionalno u spektru od *panoptikonske biopolitike* pa do kampanja masovnih zločina i skončavanja u koncentracionim logorima kao *laboratorijama svemogućeg* (Arent 1998: 445). Teorijsku i praktičnu kompromitaciju *ideologije* kroz holokaust kao njen najmonstruozniji ishod, kraj je Hladnog rata kao kraj ideoloških sukoba, činilo se, konačno okončao.

Danas, u tzv. *postideološko* doba izazov je razumjeti nove fenomene, od terorizma i cyberkriminala, preko nacionalnih i transnacionalnih lobija¹, kako ekonomskih, tako i onih rodnih, rasnih i seksualnih, koji svojim mehanizmima uspijevaju nametati ideje i načela, a pri čemu nisu ili ne moraju primarno biti usmjereni na političku ili državnu sferu, već često egzistiraju i djeluju izvan nje. Očito je da postoje različiti odnosi moći; neki su konkurentski (npr. odnos između identitetskih kategorija nacije i rodnog identiteta), a neki preklapajući (poput odnosa moći korporacija i tehnološkog lobija), a zajednički im je snažan upliv na proces donošenja odluka i politička kreta-nja. Bez uvida u te međuodnose nemoguće je razumjeti ni savremene društvene odnose. Drugim riječima, vlast više nije koncentrirana samo u državnim institucijama, već se javljaju i drugi akteri koji, tako se čini, posjeduju sposobnost nametanja sopstvene volje.

Globalno razaranje tokom Drugog svjetskog rata uvertira je u tzv. *post-prosvjetiteljsko* društvo kao svjetsko društvo rizika koje, po Ulrichu Becku, nije nastalo porazom moderne, već upravo suprotno, zahvaljujući njenim pobjedama. Ono „ne samo da odbacuje tradicionalne oblike života, već se opire i sporednim efektima uspješne modernizacije“ (Bek 2011: 23). Ne radi se, dakle, više o holokaustu kao izravnoj posljedici tehnološkog napretka i svemoćne Države, već o brojnim drugim rizicima koji, neuhvatljivi političkom, nastaju *izvan* njegovih omeđenih granica i institucija. Na pozornici je *izvanpolitičko disperziranje* moći *zarad* njenog *reduciranja* u okviru kojeg država funkcioniše u novim okolnostima i u novom položaju spram sve autonomnijih interesa globaliziranog kapitala (o teoriji disperzije moći kao pluralizacije i diferencijacije društveno-ekonomskih struktura vidjeti: Merkel 2009: 81-83). S tim u vezi Guattari i Deleuze govore o *transverzalnoj moći*, kao vrsti autonomnosti i pluralnosti svih područja života, pa tako i politike: „Političko i politika u rizomatskoj strukturi globalnoga kapitalizma su konfiguracije moći, a njihova je transverzalnost u tome što se više ne određuju odozgo (transcendentalno), nego odozdo (empirijski i imanentno). Rezultat takvoga samoodređenja jest da su svi politički subjekti/akteri globalnog poretka neoliberalnog kapitalizma transverzalne „prirode“, poput mreže, a njihova je djelatnost samoorganizirajući sklop praksi unutar entropijski konstruirane matrice *global Governance*.“ (Deleuze i Guattari 1987, prema Paić 2013: 26).

---

¹ Primjerice, prijedlogom spornog Transatlanskog trgovačkog i investicijskog partnerstva (Transatlantic Trade and Investment Partnership – TTIP), sporazuma o slobodnoj trgovini između Sjedinjenih država i Europske unije predlaže se pravo korporativne penetracije u nacionalna zakonodavstva i mogućost reguliranja brojnih ustavom i domaćim zakonom definiranim pitanja. Instrument međunarodnog prava *Investor-State Dispute Settlement*, po kojem kompanije imaju pravo da tuže državu ako njene odluke dovode do gubitka profita, samo je jedan od takvih primjera.

Takvo rearanžiranje moći kao sposobnosti oblikovanja društvenog života i autonomnog donošenja odluka napušta prethodne redukcionizme, premještajući se iz sfere političkog u izvanpolitičko. Nalazimo se u postpolitici – u stanju pražnjenja i odvajanja ne samo politike od političkog, nego i moći od demosa.² Postpolitičko je tako prostor *individualiziranog* kao *depolitiziranog* u kojem su „političke kontradikcije reducirane na *policy* probleme kojima upravljaju eksperti i legitimiraju se kroz participativne procese u kojima je obim mogućih ishoda unaprijed usko definisan“ (Willson i Swyngedouw 2014: 6). Postpolitički akteri moći svojom insignacijom prihvataju sopstvenu subordiniranost koja funkcionirajući u diskursu kraja politike i slabljenja političkog prostora u korist tehnokratskih i menadžerskih sposobnosti otvara prostor dominaciji ekonomskog. Tako, primjerice, moć interneta nije njegova sopstvena moć da pojača domet pregleda neke pjesme na YouTube-u, učini neki *challenge* viralnim ili korisnika digitalne mreže dovede do željenog proizvoda na eBay-u, već je rezultat viška subordiniranosti tog aktera moći u odnosu na ekonomsku bazu. Drugim riječima, ekonomski determinizam tržišnog kapitalizma ne povećava moć izvanpolitičkih aktera kao takvih, već sopstvenu moć, stvaranjem, poticanjem i instrumentaliziranjem relativne autonomnosti aktera u odnosu na političko.

2. MULTIVERZUM VLASTI

To, međutim, ne znači da su stari oblici moći anulirani u savremenom svijetu. Naprotiv. Novi i stari akteri moći danas koegzistiraju, nekad sukobljeno, a nekad nadopunjujuće ili parazitirajuće sa tradicionalnim *etatističkim* rukavcima vaporiziranja političke moći. S druge strane, pod silnicama sve intenzivnijeg neokonzerватivnog preokreta neki se oblici moći, potisnuti postideološkom iluzijom liberalizma, vraćaju u politički prostor. Takva koegzistencija različitih *snaga sposobnosti* čini da razumijevanje vlasti u njenom redukcionističkom, klasičnom poimanju kao isključive sprege između politike i državne vlasti više ne može biti predmetom savremene

---

² Diferencija između *politike* (die Politik, politics, la politique) i *političkog* (das Politische, political, le politique) javlja se u panoramskom mišljenju kod različitih autora, prvenstveno Carla Schmitta, Claudea Leforta, Ernesta Laclaua, Chantal Mouffe, Slavoj Žižeka, Philippea Lacou-Labarthea ili Jean Luc Nancya (vidjeti više u: Valentine, 2018). Za razliku od Hanne Arendt koja u političkom vidi prostor slobode i javnog dogovora, što implicira da se političko razumije kao baza koja determinira specifičnost same politike, Chantal Mouffe (2016) političko razumijeva kao prostor moći i konflikta, a politiku kao prostor prisustva tog antagonizma koji se ne eliminiira, već sublimira kroz sklop praksi i institucija kojima se takav poredak kreira. Drugi pak autori, poput Jean Luc Nancy označavaju politiku kao svakodnevno, dok je političko ono što je „najpolitičnije u politici“ (Nancy 2008: 27, prema: Wall 2013).

politologije. Ideja o postojanju više paralelnih ili prožimajućih univerzuma teorija poznata iz prirodnih nauka poput fizike, astronomije ili kosmologije, kao i književnosti kroz žanr naučne fantastike. Sada nalazi uporište i u kontekstu političke teorije, koja analizirajući kontemporarnu zbilju sve više govori o višestrukim, simultanim i paralelnim realnostima vlasti, o multiverzumu političkog i postpolitičkog, odnosno, u konačnici, ipak – političkog i ekonomskog.

Na tome tragu, paradigmatična je knjiga Esada Zgodića upravo pod naslovom *Multiverzum vlasti* (2009), koja propituje mogućnosti nove *kratologije* kao nauke o vlasti. Naslanjajući se, između ostalog, na uvide meksičko-španskog filozofa Adolfa Vásqueza, Zgodić očitava bit vlasti kao *multiverzičnog prostora* čiji se odnosi moći „ne nalaze isključivo u jednom djelokrugu ljudske realnosti (ekonomskom, političkom ili ideološkom) niti se lokaliziraju ili centraliziraju u samo jednoj točki (država), nego se šire po cijelom društvenom tkivu (...) Međutim, to ne znači da tako razasute vlasti (u obitelji, školi, tvornici, zatvoru, kasarni, itd.) ne uspostavljaju vezu s izvjesnim centrima moći, te da se između njih, kao i samih centara ne stvara izvjestan odnos, pa čak i hijerarhije, u njihovim temeljima i sa svim posljedicama.“ (Vásquez 1991: 13, prema Zgodić 2009: 44). Zgodić uočava prelamanja različitih ‘likova’ moći, odnosno vlasti, kao likova nove kratologije. Tako nasuprot neokonzerватivnoj retorici koja u svojoj „Make America Great Again“ kombinira moć države, vojske, etničke isključivosti, ona zahtijeva i nove modalitete vlasti poput netokratije ili medijakratije kroz upotrebu društvenih mreža, ili jaku vladavinu korporacija i krupnog biznisa. Ne čudi da je takav jedan oblik vlasti američko-kanadski autor i bivši pisac govora za Bijelu kuću, David Frum, podveo pod pojam *trumpokratije*, ne raspravljajući pri tom o ličnosti, već o obliku moći u mandatu aktuelnog američkog predsjednika, a čija je generalna karakteristika *opadanje demokratije* (Frum 2018).

Ideja liberalnog svijeta kao realpolitike posthladnoratovskih *endizama* svake vrste, ideja je individue oslobođene od svih oblika dominacije, ali ujedno i trijumf krivnji za vlastiti neuspjeh.³ Na taj način stvorene su predispozicije za ostvarivanje čovjekove slobode po načelima minimalističke države slobodnog tržišta u kojoj je individualno ostvarenje negativne slobode kao *slobode izbora* potisnulo mogućnosti obistinjenja pozitivne slobode kao *slobode za*. Postpolitika je tako stanje nepolitičnosti – *impo-*

---

³ Povlačenjem ili reduciranjem političkog i države, naročito *socijalne države*, države blagostanja, odnosno države tzv. socijalnog staranja (*welfare state*) iz sektorā poput zdravstva, socijalne zaštite ili obrazovanja, neoliberalni logos odgovornost za neuspjeh prebacuje na pojedinaca. Koncept samoodgovornosti i samostaranja namjesto javnih potiče osbne životne politike, politike individualizacije i otuđenja, međuljudske konkurencije u borbi za egzistenciju, istovremeno producirajući sistemsku nejednakost koju ideološki aparat prikrija spinovima o nesposobnosti pojedinaca da se snađu u ‘pravednoj’ ali nemilosrdnoj tržišnoj utakmici.

litical, shvaćeno kao „sinonim za ‘realizam’ (...) koji se vraća na borbe između životnih silnica moći i iščezavajućem subjektu političkog“ (Apter 2018: 89). Ipak, nije li postpolitika tek oblik političkog? Ovdje je apostrofirati vrlo važnu tezu da kada se govori o postpolitičkom zapravo se govori o samom stanju političkog – ono postoji, ali je njegova egzistencija sadržana u ispražnjenom formi ideološkog parazitiranja izvanpolitičkih silnica postideologije.

Pravo pitanje je – koliko je to zapravo vidljivo?

3. PREMA NOVOJ KRATOLOGIJI

Može kontradiktorno djelovati naracija o odsustvu politike i njenih institucija, ili pak ‘odumiranju države’ dok istovremeno pokret *gilets jaunes* svoj revolt zbog poskupljenja oporezivanjem dizela i benzina na pariškim ulicama pred kraj 2018. godine usmjerava direktno protiv francuske države, njenih simbola, institucija i samog predsjednika. Ako se fenomen *gilets jaunes* stavi u širi kontekst za shvatiti je da se radi o kulminaciji višegodišnjih protesta i štrajkova u Francuskoj izazvanih padom životnog standarda, pogoršanjem javnih usluga, ali i udaljavanjem demokratije od demosa kao subjekta političkog. Savremena se, u ovom slučaju francuska, država može uzeti za paradigmu razumijevanja stanja političkog kao postpolitike: država nije samo udaljena od demosa i njihovih interesa u korist privilegirane klase, već sada na njenim resursima parazitiraju i interesi tehnokrata kao izvanvladinih i izvanpolitičkih stručnjaka, menadžera i eksperata u službi krupnog, transnacionalnog kapitala. Ona je tačka susreta represivnog državnog aparata (vojska, policija, obavještajne i sigurnosne agencije, tužilaštva) i njenih institucija (parlament, vlada, predsjednik) sa izvanpolitičkim silnicama tržišnog kapitala u kojoj politika više nije prostor debate i suočavanja stavova, već prešutnog *TINA*⁴ konsekvusa. Zahtjeve privilegiranih za, primjerice, ukidanjem poreza na bogatstvo, postpolitička država brani upotrebom „vodenih topova, blindiranih vozila, helikoptera, policije na konjima, kao i granata sa suzavcem“ (Boneli 2019: 6).

Nacionalna se država nije riješila pribjegavanja represivnim metodama. Njenu *sekuritizaciju* kojom danas „migrantima“ iskazujemo dobrodošlicu u *postmoderni svijet* zapadne slobode, možemo pratiti još od rušenja simbola globalnog tržišnog kapitalizma, njujorških tornjeva 11. septembra 2001. godine. Od tada se različiti oblici

---

⁴ TINA, skr. *There is No Alternative*

nadzora, policijske i vojne kontrole stavljaju u službu zaštite od mogućih rizika po tržišni kapital – bilo da se radi o migrantima, otpuštenim i obespravljenim radnicima ili, generalno, marginaliziranim grupama. Simbolika *žutog prsluka*, neizostavne saobraćajne opreme, kao simbola svakodnevice, ne dobija na značaju samo zbog njegove supstancijalne povezanosti sa prirodom protesta, već ogolijeva još jedan element postpolitičkog – *nevidljivost* običnog naroda. Činjenje demosa vidljivim objelodanjuje svu njegovu pluralnost naspram plutokratije, korporokratije ili kriptokratije, oličene u talovima između države i različitih lobi grupa, demaskirajući način na koji ideologija danas funkcioniše. Nasuprot tome stoje izazovi buđenja političkog unutar civilnog društva koje često podliježe retrogradnoj zavodljivosti desnog populizma – etnokratije ili suverenističke statokratije kao odgovora na hiperindividualizaciju (Pogl. Hasanović 2015).

Na tački smo raspeća u razumijevanju odnosa između politike i vlasti. Mijenja se stanovište o vlasti kao političkom alatu vladajuće klase koja posjeduje sredstva za proizvodnju u korist kohabitacije države sa novim izvanpolitičkim akterima moći, ili, kako to uokviruje Zgodić, „*tradicionalni oblici vlasti* nisu iščezli iz zbilje savremene politike – naprotiv, egzistiraju i funkcioniraju oni i dalje, svakako – *preparirani* sa novom *kostimografijom* te ispunjeni *novim sadržajima* koje producira i nalaže moderni svijet“. Međutim, sa „ekspanzivnim i, uz to, sveprožimajućim trijumfom kapitalizma, liberalizma, znanosti, tehnike i tehnologije, figuriraju i – u ljudskoj historiji – *nepoznati*, odnosno sasvim *novi likovi vlasti*“ (Zgodić 2009: 58).

Upravo radi toga bitno je razumjeti nove *oblike moći* kao univerzume koji vlastite zakonitosti, zavodljive mimkrije, prakse i htijenja suprožimaju s drugim univerzumima mijenjajući društvene odnose. Imaju li ili ne ti oblici multiverzuma vlasti legitimitet, koji su mediji isijavanja i ozbiljenja njihove moći, pitanja su koja predstavljaju poseban izazov njihovog mapiranja, koje više ne trpi odgodu jer uticaj ovih oblika moći postaje vidljivim u različitim instrumentarijama kojima se služe i kojima zamjenjuju formaliziranu, klasično pojmljenu političku vlast. Onkraj teorija zavjere nesporna je egzistencija *tajnog uma* kao sklonosti kriptokratskim praksama koje stoje u pozadini postpolitičkog odnosa spram javne vlasti i demokratije uopće – od vladinih odluka, preko međunarodnih intervencija, do suprožimanja sa tehnokratijom, plutokratijom ili militokratijom.

4. ZAKLJUČAK

Društveni odnosi uvijek su odnosi moći i kao takvi oni su politični. Pitanja moći i vlasti ne mogu se reducirati na samo jednu realnost i promatrati unutar jedne dimenzije. Mantru postideologije treba razumjeti kao ideologiju u svom najčistijem obliku. Prikrivanje dominacije i eksploatacije omogućava „kompleksna varijabilnost kapitalizma koji se širi sukladno sa razvojem kroz vrijeme i na način koji je dinamičniji, dijalektičniji i ekspanzivnije eksploatatorski nego u prošlosti“ (Latham 2019: 18). U tom smislu na postpolitiku treba gledati kao na stanje političkog u kojem je politika ispražnjena od svoje pređašnje suštine, kao stanje *izmještenog političkog*.

Ideja da moć nije koncertirana samo u državi, već je raspršena po društvu i njegovim institucijama, od škola, preko bolnica i zatvora, do porodice, ne govori o relativnoj autonomiji tako razasute moći u društvenom svijetu i postojanju prostora izvan odnosa moći. Dapače, ovo stanje razasutosti optimalno je za uspostavljanje hijerarhijskih veza takvog multiverzuma sa različitim centrima moći. Relativna autonomija određenih univerzuma, stoga, nije dimenzija zarad koje ćemo zanemariti prirodu i karakter dominacije sveprožimajućeg kapitalističkog poretka koji penetrira u različite multiverzume, kreirajući pri tome metauniverzume poput cyberkratije ili netokratije. Na taj se način politička moć demosa reducira na mnoštvo partikularnosti u okviru kojih se danas vode uglavnom jalove političke borbe, zanemarujući širu sliku i njihovu međusobnu uvjetovanost.

Ovaj sažeti ekskurs o vlasti, mikrovlasti i hipervlasti osvjetljava predmet i cilj nove kratologije, karakter dominacije i odnosā sa različitim likovima moći. Međutim, ni nova kratologija kao nauka o multiverzumu vlasti ne može se iscrpiti u bilo kakvoj paleti likova vlasti. Dinamičnost društva iziskuje pristup i izbor metoda zavisno od konteksta i sadržaja zbilje. Stoga, ona nužno mora neprestano tragati i otkrivati nove poveznice moći i dominacije kako bi ih tumačila i pronalazila odgovore na njih. Odbacujući salonske alterpolitičke vizije, dominaciji *statusa quo-a* mora se suprotstaviti *politikom mogućeg* čija je nezamjenjiva podrška kritična i aplikativna kratologija koja mora učiniti vidljivim lice i naličje (post)ideologije i njenog funkcioniranja.

BIBLIOGRAFIJA

1. Apter, Emily (2018), *Unexceptional Politics: On obstruction, Impasse, and the Impolitic*, Verso, London
2. Arent, Hana (Hannah Arendt) (1998), *Izvori totalitarizma*, Feministička izdavačka kuća 94., Beograd
3. Bauman, Zygmunt (2011), *Tekuća modernost*, Naklada Pelago, Zagreb
4. Bek, Ulrich (Ulrich Beck) (2011), *Svetsko rizično društvo: U potrazi za izgubljenom sigurnošću*, Akademska knjiga, Novi Sad
5. Boneli, Loran (Laurent Bonelli) (2019), "Zašto baš sad?", *Le Monde Diplomatique* 43, 6-7.
6. Frum, David (2018), *Trumpocracy: The Corruption of the American Republic*, Harper Collins Publishers, New York City
7. Hobbes, Thomas (2013), *Levijatan*, Jesenski i Turk, Zagreb
8. Hasanović, Jasmin (2015), "Ochlocracy in the practices of civil society: a threat for democracy?", *Studia Juridica et Politica Jaurinenisis*, 2 (2), 56-66.
9. Latham, Robert (2019), "Contemporary capitalism, uneven development, and the arc of anti-capitalism", u: *The Radical Left and Social Transformation: Strategies of Augmentation and Reorganization*, Robert Latham i Karen Bridget (ur.) Murray, Routledge, London/New York, 13-31.
10. Mouffe, Chantal (2016), *O političkom*, Politička kultura, Zagreb
11. Paić, Žarko (2013), *Sloboda bez moći: Politika u mreži entropije*, Udruga Bijelival, Zagreb
12. Parsons, Talcott (1963), "On the Concept of Political Power", *Proceedings of the American Philosophical Society* 107 (3), str. 232-262.
13. *The rise and rise of PSY* (2012), online: <https://www.economist.com/graphic-detail/2012/10/24/the-rise-and-rise-of-psy>, pristup: 08.03.2019.
14. Valentine, Jeremy (2018), "Politics and the concept of the political: The political imagination", *Contemporary Political Theory*, str. 197-200.
15. Veber, Maks (Max Weber) (1976), *Privreda i društvo*, Prosveta, Beograd
16. Wall, Illan rua (2013), "Politics and the Political: Notes On the Thought of Jean-Luc Nancy", online: <http://criticallegalthinking.com/2013/02/20/politics-and-the-political-notes-on-the-thought-of-jean-luc-nancy/>, pristup: 12. 03. 2019.
17. Wilson, Japhy, Erik Swyngedouw (2014), "Seeds of Dystopia: Post-Politics and the Return of Political", u: *Spaces of Depolitisation, Spectres of Radical*

Politics, Japhy Wilson and Erik Swyngedouw (ur.), Edinburgh University Press, Edinburgh, str. 1-25.

18. Wolfgang, Merkel (2009), *Transformacija političkih sustava: Teorije i analize*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb
19. Wood, Ellen Meiksins (2002), *The Origin of Capitalism: A Longer View*, Verso, London
20. Zgodić, Esad (2009), *Multiverzum vlasti: za novu kratologiju*, Fakultet političkih nauka, Sarajevo

EXTRAPOLITICAL DISPERSION OF POLITICAL POWER AND POSSIBILITIES FOR A NEW CRATOLOGY

The aim of this paper is to question the relationship between power and new social realities, as well as new forms of domination that occur in democratic societies. The author starts from the assumption that power in modern liberal democracies is dispersed out of politics, leaving behind depoliticized space of politics through which the hegemonistic order achieves its domination. The paper does not aim to question the possibilities of overcoming such a domination. By analysing the relations between them it seeks to make visible the reverse of the dominant ideology and its functioning, as well as the possibilities of understanding and studying power in the era of post-politics.

Key words: power; governance; politics; post-politics; cratology

Adresa autora

Authors' address

Jasmin Hasanović

Univerzitet u Sarajevu

Fakultet političkih nauka

jasmin.hasanovic@fpn.unsa.ba

